

ПАНЕЛЬ VII

ЦИФРОВІ ПРАВА ТА ЦИФРОВІ ОBOB'ЯЗКИ (У ТОМУ ЧИСЛІ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ); КІБЕРБЕЗПЕКА



ЦИФРОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЦИФРОВІЙ ОСВІТІ

Загоруй Людмила, Загоруй Іван

У статті досліджуються питання цифрових компетентностей в цифровій освіті. Проаналізовано теоретичну сутність понять «цифрова освіта», «інформаційна освіта», «електронне навчання» та чинне законодавство України, норми якого урегульовують означену ділянку суспільних відносин. Встановлено, що відсутній єдиний підхід вчених у трактуванні поняття цифрової освіти, яку, відповідно до чинного законодавства, можна розглядати як мету, а цифрову компетентність як результат її досяжності, що виявляється в набутті певних знань, умінь і навичок у розглядуваній сфері.

***Ключові слова:** цифрова освіта, право доступу до цифрової освіти, цифрові технології, цифрові компетентності, цифрова грамотність.*

Актуальність теми. Наявний світ переживає швидку цифрову трансформацію в усіх сферах життя, від економіки до освіти. Цифрові технології все більш важливі для роботи, комунікації, навчання та розвитку. Обізнаність у цифрових навичках стає ключовим фактором для успішної кар'єри, розвитку національної економіки, підвищення якості життя громадян. Існуючі робочі місця вимагають від працівників цифрової грамотності та вміння працювати з технологіями, тобто конкурентоспроможність на ринку праці набуває іншого наповнення. Також цифрова освіта стає дієвим та важливим інструментом для зменшення різниці в можливостях між різними соціальними групами, тобто йдеться про забезпечення всіх рівними можливостями. Швидкий розвиток технологій вимагає постійного навчання та адаптації до цифрового середовища, а також цифровізації освіти.

Усі ці фактори підкреслюють необхідність розвитку і підтримки цифрової освіти як для кожної людини, так і для суспільства в цілому, з метою набуття цифрових компетентностей. Відповідно актуальність теми є очевидною.

Аналіз досліджень останніх досліджень та публікацій. Дослідження окремих питань цифрової освіти набули певного розв'язання у працях В. Ляхоцького, Л. Ляхоцької, В. Кохан, Г. Давиденко, О. Вінник, О. Шаповалової, Т. Попович, В. Воронкової, В. Нікітенко, О. Кивлюк, Р. Олексенка та інших. Зокрема, проаналізовані питання щодо цінності цифрової освіти, взаємодії юридичної освіти та цифровізації, цифровізації суспільного життя в цілому, концепції розвитку цифрової освіти та інші. Утім, питання щодо цифрових компетентностей не втрачає своєї актуальності, оскільки воно пов'язано з визначенням національних стандартів в цій сфері, нормативним закріпленням переліку цифрових компетентностей, розробкою та впровадженням чітких, зрозумілих способів їх набуття і контролю.

Мета дослідження. Проаналізувати питання нормативного визначення та закріплення цифрових компетентностей в цифровій освіті (в широкому розумінні цього питання) враховуючи стратегічну перспективу в державі – цифрової трансформації освіти.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення сформульованої мети передовсім звернемо увагу на поняття «цифрова освіта» та чи має воно легальне визначення в українському законодавстві. В Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про вищу освіту» та в інших освітніх законах термін «цифрова освіта» відсутній. Терміносполука «цифровізація навчання» побіжно згадується в Постанові Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 №579 «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність», де цифровізація навчання разом з модернізацією системи освіти, підвищенням якості освіти, конкурентоспроможності освітньо-наукової спільноти України, розвитком професійних навичок і особистісних якостей учасників академічної мобільності та іншими показниками віднесена до цілей академічної мобільності.

В «Положенні про Єдиний державний веб-портал цифрової освіти "Дія. Освіта"», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 10 березня 2021 року № 184 (далі - Положення № 184) вживаються терміни «цифрова грамотність» у значенні «здатність людини використовувати цифрові технології в сучасному цифровому суспільстві» та термін «цифрова освіта» у значенні «цілеспрямована пізнавальна діяльність особи з метою отримання знань, умінь та навичок або їх вдосконалення протягом життя з використанням цифрових технологій, комп'ютерів, інших електронних носіїв, функціональні можливості яких дають змогу використовувати Веб-портал цифрової освіти» [1].

В Положенні № 184 чітко окреслено коло суб'єктів Веб-порталу цифрової освіти, якими :

1) користувачі – здобувачі освіти, зокрема цифрової освіти, в тому числі ті, що здобувають повну загальну середню освіту, їх батьки чи інші законні представники, педагогічні працівники, особи, які перевіряють отримані знання засобами Веб-порталу цифрової освіти;

2) надавачі освітніх послуг – фізичні або юридичні особи, що провадять освітню діяльність;

3) держатель Веб-порталу цифрової освіти та

4) технічний адміністратор Веб-порталу цифрової освіти.

Отже, за логікою Положення в питанні цифрової освіти акцент зроблено на цілеспрямовану пізнавальну діяльність здобувачів освіти, визначено мету і механізм такої діяльності (педагогічні працівники, надавачі освітніх послуг, держатель Веб-порталу цифрової освіти, технічний адміністратор Веб-порталу цифрової освіти).

Інше трактування цифрової освіти експліцитно виражене в «Описі рамки цифрової компетентності для громадян України» (далі – скорочено РЦК), де поняття «цифрова освіта» визначається як «спосіб надання освітньої послуги з використанням цифрових платформ, нових цифрових і освітніх технологій, цифрових пристроїв та цифрових освітніх ресурсів» [2]. За цим підходом акцент зміщено на спосіб надання освітніх послуг, тобто, на використання різноманітних

цифрових інструментів (платформ, освітніх технологій, пристроїв, освітніх ресурсів), практичним результатом якого є набуття цифрових компетентностей.

В цілому, наведені приклади підтверджують відсутність єдиного підходу щодо поняття цифрової освіти, утім, спільним для Положення № 184 і РЦК є спрямованість на практичний результат – набуття цифрових компетентностей, під якими в обох документах ідеться про динамічно *поєднані між собою набуті особистістю знання, уміння, навички* та ставлення до використання *цифрових технологій, комп'ютерів та інших електронних носіїв* (курсив наш – Л.З., І.З.) для спілкування, власного розвитку, навчання, роботи, участі в суспільному житті, відповідно до сфери компетенцій. Можливо, об'єднавши змістовну складову вказаних понять, можна сформулювати поняття «цифрова освіта» з подальшим закріпленням його в Законі України «Про освіту» шляхом внесення доповнення до статті 1. Основні терміни та їх визначення.

В науковому середовищі, в контексті розглядуваної проблеми, також використовуються різні терміни та поняття, наприклад, «електронне навчання» – передача навичок та знань за допомогою мережі [3, с. 58], «інформаційна освіта» [4, с. 211] та інші. На думку вчених поняття цифрової освіти пов'язане з креативними цифровими даними, детермінованими процесами діджиталізації [5. 2, с. 5].

Отже, цифрова освіта – це процес навчання і отримання знань, набуття умінь та навичок з можливістю використання цифрових технологій. Така освіта включає в себе різноманітні аспекти, від базових навичок використання комп'ютера та Інтернету до більш складних, таких як цифрова грамотність, цифрові права, інформаційна безпека, кібербезпека, програмування та інші. З урахуванням зазначеного погоджуємося з фахівцями, які вважають, що ключовою вимогою для забезпечення якості освіти є наявність високого рівня цифрової компетентності освітянина [6, с. 6].

Наразі на порталі «Дія. Цифрова освіта» оприлюднено Рамки цифрових компетентностей, створеної українськими експертами на основі європейської концептуально-еталонної Рамки цифрових компетентностей для громадян ЄС (DigComp 2.1.). РЦК включає: 1) Рамку цифрової компетентності педагогічних та

науково-педагогічних працівників; 2) Рамку цифрових компетентностей для держслужбовців; 3) Рамку цифрових компетентностей для підприємців; 4) Рамку підприємницької компетентності молоді в Україні та 5) Рамку цифрової компетентності працівника охорони здоров'я [7].

Рамка цифрової компетентності – це інструмент, створений для того, щоб покращити рівень цифрових компетентностей українців, допомогти у створенні державної політики та плануванні освітніх ініціатив, спрямованих на підвищення рівня цифрової грамотності й практичного використання засобів і сервісів ІТ-технологій конкретними цільовими групами населення. Кожна Рамка охоплює певну кількість сфер цифрових компетентностей, які містять набір компетентностей та рівнів володіння ними.

В загальному вимірі структура рамок цифрових компетентностей представлена шістьма сферами, які вимірюються за 6-ма рівнями та включає:

- основи комп'ютерної грамотності (C0);
- інформаційну грамотність, вміння працювати з даними (C1);
- створення цифрового контенту (C2);
- комунікацію та взаємодію в цифровому суспільстві (C3);
- безпеку в цифровому середовищі (C4);
- розв'язання проблем у цифровому середовищі та навчання впродовж життя (C5) [2].

З якими ризиками ми можемо стикатися на шляху до впровадження цифрової освіти? Найперше, це можуть бути фінансові обмеження, оскільки не всі фізичні особи мають доступ до достатніх фінансових ресурсів, щоб отримати якісну цифрову освіту. Вартість комп'ютерів, програмного забезпечення, курсів та інших засобів може бути цілком реальною перешкодою для багатьох людей, особливо в умовах воєнного стану, коли рівень життя суттєво знижується. На підставі зазначеного доцільно мати збалансований підхід до навчання, ефективно поєднуючи надання доступу до безоплатного навчання, створення онлайн-платформ, технічних ресурсів тощо.

По-друге, недоступність інфраструктури. У деяких регіонах інфраструктура для доступу до Інтернету може бути обмеженою, недостатньою або взагалі відсутньою. Це ускладнює отримання доступу до цифрових ресурсів та навчальних матеріалів, відповідно порушується принцип рівного доступу до освіти.

По-третє, обмеження у доступі до деяких цифрових ресурсів може пов'язуватись з безпекою та приватністю особистих даних. Тому, питання захищеності та недопустимості порушень прав фізичної особи є ключовим у цій сфері.

Нарешті, реальною перешкодою на шляху до забезпечення необхідного доступу до сучасних цифрових інструментів та ресурсів може бути технологічна неспроможність деяких навчальних закладів.

Втім, вищеперераховані загрози не слід розглядати як щось неминуче, невідворотне. Для зменшення цих обмежень і загроз доцільно приділяти увагу створенню доступних, різносторонніх та інклюзивних програм цифрової освіти, в яких потенційно закладені можливості включати всіх або все в певну систему (наприклад, освіти, підприємницької діяльності тощо) незалежно від їх фізичних, фізіологічних або інших особливостей, а також розвивати інфраструктуру та ресурси для підтримки навчання всіх груп населення.

Висновки. Проаналізувавши нормативно-правову базу і фахову літературу встановлено відсутність нормативно визнаного терміна цифрової освіти на законодавчому рівні, а так само його трактування у науковій літературі. З огляду на це, має бути вирішено питання упорядкування термінологічного апарата.

Ураховуючи ризики, з якими ми можемо стикатися на шляху до впровадження і функціонування цифрової освіти доцільно приділяти увагу створенню доступних, різносторонніх та інклюзивних програм цифрової освіти, розвивати інфраструктуру та ресурси для підтримки навчання всіх груп населення.

Список використаних джерел:

1. Положення про Єдиний державний веб-портал цифрової освіти «Дія. Освіта» : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 березня 2021 року № 184.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/184-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.04.2024).

2. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України, 2021. URL: <https://bit.ly/3rBs8KL> (дата звернення: 26.04.2024).

3. Лютвієва Я.П., Полежаєва О.В. Цифрове навчання: ключові терміни та поняття. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Випуск 87/2022. С. 57-62. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/> (дата звернення: 27.04.2024).

4. Гаманюк В. E-Learning, M-Learning, Blended Learning і дистанційне навчання у системі іншомовної освіти Німеччини. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Львів. 2012. № 2. С. 211–220.

5. Нікітенко Віталіна, Олексенко Роман, Кивлюк Ольга. Формування цінностей цифрової освіти і цифрової людини у діджиталізованому суспільстві. *Humanities Studies*. 2022. Випуск 10 (87). С. 53-63. URL: <http://humstudies.com.ua/article/view/254703/251857> (дата звернення: 24.04.2024).

6. Модернізація освіти в цифровому вимірі: монографія / за наук. ред. Н. Морзе, О. Буйницький. Київ. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 300 с.

7. Дія. Освіта. Корисні посилання. Рамка цифрової компетентності. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/korysni-posylannya> (дата звернення: 04.05.2024)

Zagoruy L., Zagoruy I. Digital competences in digital education – Article. The article explores issues of digital competencies in digital education. It analyzes the theoretical essence of the concepts 'digital education,' 'information education,' 'e-learning,' and the current legislation of Ukraine, the norms of which regulate the designated area of social relations. It has been established that there is no single approach among scholars in interpreting the concept of digital education, which, according to current legislation, can be considered as a goal, and digital competence as the result of its achievability, manifested in the acquisition of certain knowledge, skills, and abilities in the discussed field.

Keywords: digital education, right to access digital education, digital technologies, digital competencies, digital literacy.

Авторська довідка:

Загоруй Людмила Миколаївна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Orcid iD: <https://orcid.org/0000-0002-7374-4137>

Загоруй Іван Семенович, кандидат історичних наук, доцент кафедри господарського права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Orcid iD: <https://orcid.org/0000-0002-7043-1645>